

oktobar 2018.

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

PRILIKA ZA DOSTOJANSTVEN ŽIVOT OSOBA SA INVALIDITETOM

Pružena šansa:
Društvo Biser, Srbobran

PAROLA
AGENCIJA ZA KOMUNIKACIJE

Kakav je položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji?

Kako da pomogne poslovna zajednica?

O geniju u kolicima

Ako se za nekog može reći da je obeležio nauku s kraja 20. i početka 21. veka, onda je to briljantni fizičar Stiven Hoking. Iako su mu rano dijagnostikovale bolesti motornih neurona i predviđali brzi kraj, poživio je dovoljno dugo da uzdrma svet nauke i da pred kraj života, kad je već bio u invalidskim kolicima i sa kompjuterski sintetizovanim glasom, njegove reči budu osluškivane s pažnjom kakva pripada nekom proroku.

A šta bi se desilo da se Stiven Vilijem Hoking rodio stotinak, ili dvesta godina ranije? Kako bi izgledao život ovog bolesnika, teškog invalida? Na kakvo bi školovanje mogao da računati, da li bi zasnovao porodicu, koliko bi uopšte poživio i šta bi značilo za društvo?

Hokinga su, na sreću, do zvezdanih visina nauke doveli njegova genijalnost i napredak civilizacije koji je u međuvremenu postignut.

Kada vidimo osobu sa invaliditetom, kada sažaljivo pogledamo korisnika invalidskih kolica, možda bi trebalo da se setimo genijalnog fizičara. I da znamo da nema mesta sažaljenju, jer svako od nas krije u sebi Hokinga, Ajnštajna, Novaka ili Felpsa.

Kada govorimo o socijalnom preduzetništvu, imamo na umu prijatelje iz ugroženih društvenih grupa koji dobijaju priliku da obezbede materijalnu egzistenciju. Ljude koji od usamljenika postaju korisni članovi uspešnih timova. Imamo na umu rasterećenje socijalnih budžeta i povećanje poreskih prihoda. Preduzetništvo, poslovni duh i hrabrost, ali i odgovornost, koju biznis može da ima.

Ova publikacija želi da ohrabri razvoj socijalnog preduzetništva, analizirajući uslove u kojima žive osobe sa invaliditetom, ukazujući na puteve za poboljšanje tog statusa, ukazujući na najbolje primere socijalnog preduzetništva, a njih u Srbiji zaista ima.

Ova publikacija obraća se upravo publici Magazina Biznis, jer u njoj prevladavaju ljudi koje krasi preduzetnički duh, ali i snažan osećaj društvene odgovornosti.

**BRANISLAVA MILUNOV
ALEKSANDAR BOJIĆ**
agencija PAROLA

Naše nevidljive komšije

81,4%

UDEO ŽENA U BROJU OSOBA SA INVALIDITETOM KOJE NIKADA NISU POHAĐALE OSNOVNU ŠKOLU

Kada putuju u Norvešku, mnogi od naših ljudi vrate se sa pitanjem: kako oni imaju tako mnogo osoba sa invaliditetom? A nemaju. Samo su vidljivi, jer mogu da se kreću, da izlaze i da rade. Kod nas su takvi ljudi najčešće sakriveni, nevidljivi

Za razgovor o položaju osoba sa invaliditetom u našem društvu, na početku bi trebalo znati koliko oko nas živi ljudi sa nekom vrstom teškoće, senzorne, mentalne, motoričke. I već na tom koraku dolazimo do prve prepreke: tačan broj osoba sa invaliditetom nije poznat. Upućeni u ovu tematiku pozivaju se na procenu i na svetska iskustva.

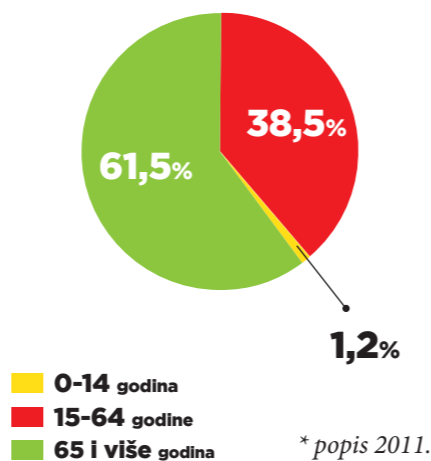
Smatra se da na globalnom planu oko 10% ukupne populacije ima neku vrstu invaliditeta. Ako ovaj odnos primenimo na Srbiju, dolazimo do procene da u našem društvu živi između 650 i 700 hiljada osoba sa invaliditetom.

Na popisu 2011. godine u Republici Srbiji prvi put se našao i set pitanja koja se odnose na određene funkcionalne teškoće građana. Ispitanici su davali odgovore na osnovu individualnog doživljaja sopstvenog stanja. Prema ovoj anketi više od 570.000 ispitanih prijavilo je neku od smetnji u svakodnevnom funkcionisanju, što čini nepunih 8% ukupne populacije Srbije.

I već na toj brojci, pre otpočinjanja bilo kakve stručne analize, dolazimo do pitanja za sve nas: ako je svaka deseta osoba sa nekim oblikom invaliditeta, kako to da ih ne vidimo? Da li je broj precenjen, ili u njihovom statusu i načinu života ima nešto što ih čini nevidljivim ne samo za statistiku, nego i za običnog čoveka?

“Ljudi koji su putovali u Zapadnu ili Severnu Evropu, u Norvešku na primer, vratili su se sa pitanjem – kako tamo ima tako mnogo osoba sa invaliditetom? U stvari, ima ih verovatno isto kao kod nas, ali su mnogo vidljiviji. Oni tamo mogu da se kreću, da rade i da se školuju, jer se pitanje pristupačnosti u tim sredinama više ne postavlja“, kaže Jovana Krivokuća Milovanović, izvršna direktor-

Osobe sa invaliditetom prema godinama starosti (Republika Srbija)

571.780
BROJ GRAĐANA REPUBLIKE SRBIJE KOJI SU NA POPISU PRIJAVILI ODREĐENU SMETNJU U FUNKCIONISANJU

ka Foruma mladih sa invaliditetom.

Isto iskustvo ima i Miroљub Nikolić, direktor Caritasa Šabac. “Kada odemo u Italiju, deluje da se uvek iznenadimo kako tamo ima puno osoba sa invaliditetom. A zapravo kod nas ti ljudi ne mogu da se vide, pa mislimo da ne postoje.“

Mikica Budimirović, direktor Centra za odrasla invalidna lica, Beograd

“Poslednjih godina se slobodnije priča o tome, ali u suštini se društvena klima nije promenila. Mi smo zatvoreno patrijarhalno društvo, puno predrasuda“, smatra Anica Spasov iz organizacije Naša kuća, koja se bavi radnim angažovanjem osoba sa invaliditetom. “U školama još postoji veliki otpor učenika i nastavnika. U sistemu nedostaju ustanove koje bi podržale pravu integraciju u društvo.“

“Nastradao sam u dvadesetoj godini, u kolicima sam 24 godine“, priča Mikica Budimirović, direktor Doma za odrasla invalidna lica. “Nisam bio dete kada se to desilo, tako da mogu da procenim kako te neko gleda u jednoj i u drugoj situaciji, i pre invaliditeta i sa invaliditetom. Nailazio sam na raznorazne reakcije i stavove, ali meni lično to nije smetalo. Tako sam vaspitan i nisam nikad sebe doživljavao kao izopštenog iz društva, nisam razmišljao o tome da li me drugačije doživljavaju. Radio sam na sebi, školovao sam se i sada pripremam doktorski rad. Osećam se normalno i to je valjda to. Sve je u glavama ljudi i utisku kako te neko gleda.“

92.962

BROJ GRAĐANA KOJI SU PRIJAVILI DA IMAJU TRI ILI VIŠE FUNKCIONALNIH PROBLEMA

“Ja bih ipak voleo da izdvojim onu lepšu stranu“, kaže naš sagovornik. “Mi smo dobri ljudi, smeјemo se. Kad god se iz auta prebacujem u kolica pitaju me da li mi treba pomoć. To je ovde drugačije nego u inostranstvu, iako je na Zapadu daleko uređeniji položaj i veća su prava osoba sa invaliditetom, moj je utisak da su ovde ljudi iskreniji u toj brizi.“

Dok Mikica ističe ljudski pristup kao pozitivan deo priče, većina sagovornika naglašava nedostatak sistemskih rešenja kao slabu stranu našeg odnosa prema osobama sa invaliditetom.

“U Italiji je, recimo, obavezan vrtić za decu sa invaliditetom. U Sjedinjenim Američkim Državama dete sa Daunovim sindromom može da završi fakultet, dok je kod nas to nemoguće“, kaže Anica Spasov.

Ipak, hvale je vredna jednoglasnost sa kojom svi naši sagovornici ocenjuju zakonska rešenja koja se tiču osoba sa invaliditetom. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, zakonska regulativa o inkluzivnom obrazovanju i drugi propisi, daju dobar okvir za unapređenje njihovog položaja.

“U kolicima sam 24 godine. Nisam sebe nikada doživljavao kao izopštenog iz društva, nisam razmišljao o tome da li me drugačije doživljavaju. Radio sam na sebi, školovao sam se i sada pripremam doktorski rad

“Smatram da kod nas nije dobar položaj osoba sa invaliditetom“, dodaje Nikolić “prevenstveno iz razloga što smo siromašno društvo. Ljudi koji rade i koji nemaju neka ograničenja, žive teško. Možemo samo da zamislimo kako žive ljudi koji u nedovoljno razvijenoj sredini imaju i ozbiljna ograničenja.“

“Zakonodavni okvir je dobar“, potvrđuje Jelena Krivokuća Milovanović, “zakoni su pokrili položaj, zapošljavanje, obrazovanje osoba sa invaliditetom, pristupačnost, socijalnu zaštitu, sve što se moglo obuhvatiti. Između ostalog, potpisali smo i konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, koja je veoma striktna. Ali u praksi nastaju problemi. Istina je da mi o ovoj grupi ljudi znamo veoma malo i nije nikakav kliše kada se kaže da je potpuno nerazvijena svest o osobama sa invaliditetom.“

Praksa pokazuje da čak i danas, kada se ulice renoviraju, trotoari često ostaju nepristupačni za korisnike invalidskih kolica, gradski saobraćaj je nedostupan, a najteži deo priče počinje u sistemu obrazovanja i zapošljavanja.

“U Bujanovcu je lokalna samouprava izašla u susret i sada tamo rešavamo pitanje dostupnosti sadržaja u javnom prostoru“, kaže Vladimir Radojičić, menadžer programa javnih politika u Trag fondaciji. “Biblioteka u ovom gradu nalazi se na spratu, bioskopska sala je nepristupačna, većem delu javnih sadržaja ne mogu da pristupe korisnici kolica. Lepo je što to sređujemo, ali strašno je da to radimo sada, 2018. godine. I to nije slučaj samo u Bujanovcu, tako je u celoj Srbiji, pa i u Beogradu.“

“Ljudi često imaju onaj sažaljivi stav ne daj bože nikom, ili daj da pomognemo. Pokazujemo nekada preneglašeno pomaganje, a istina je da osobama sa invaliditetom često ne treba takva direktna podrška, jer funkcionišu samostalno i nezavisno. Ali, mi imamo predrasude“, kaže Jovana Krivokuća Milovanović.

I tu dolazimo do toga kakva je pomoć potrebna osobama sa invaliditetom. I da li se to zove pomoć, ili jednostavno pružanje istovetnih uslova, koje imaju svi ostali građani našeg društva.

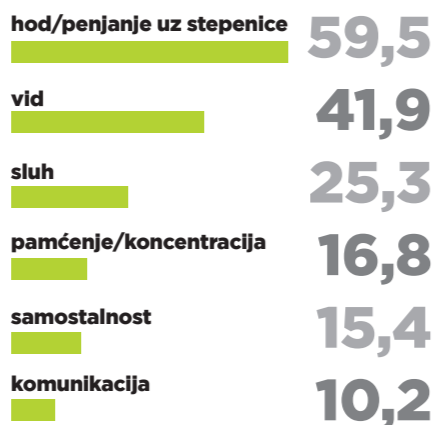
“Sve počinje od informacije, jer niko u startu nema lošu nameru, ali vrlo često ima nedostatak informacija i znanja. Mi na našim treninzima govorimo da je invaliditet samo jedna od karakteristika neke ličnosti, a da ta osoba ima još mnogo drugih karakteristika i kvaliteta. Vodimo računa o svima njima, da sve osobine dođu do izražaja, a ne samo ova jedna u kojoj postoji hendikep“, kaže Jovana Krivokuća Milovanović.

I sam korisnik kolica, ali i osoba sa visokim obrazovanjem, Mikica Budimirović, skreće pažnju na još jedan problem.

“Već 2008. godine započeto je intenzivnije zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Bili su to različiti poslovi, ali moramo razumeti da su bili u skladu sa obrazovanjem svakog zaposlenog. Mi, nažalost, imamo jako malo

Vrsta problema u ukupnom broju osoba sa invaliditetom (u procentima)

* popis 2011.

visokoobrazovanih osoba sa invaliditetom, to su uglavnom osobe srednjeg obrazovanja, često i bez ikakvih kvalifikacija.“

Naš sagovornik smatra da, iako odavno imamo propise o inkluzivnom obrazovanju, školovanje osoba sa invaliditetom nije najsrećnije organizovano i promene dolaze presporo.

“U školi “Veljko Ramadanović” u Zemu, koja obrazuje decu oštećenog vida, do pre nekoliko godina školovali su profil telefoniste. Šta će da radi taj slepi ili slabovidni čovek sa znanjem telefoniste kad već godina postoje digitalne centralne? Taj posao odavno ne postoji.“

Miroljub Nikolić podseća da zapošljavanje osoba sa invaliditetom nije lak proces i da je upravo zbog toga socijalno preduzetništvo optimalan put za naše društvo.

“Nije reč samo o tome da formalno zaposlite jednu osobu, vi tog radnika morate da uključite u sistem, a za to su vam potrebne još dve osobe da budu uz njega. To je zaista težak posao, treba vam i puno dobre volje, ali i stručnog znanja. To ne može svako. Zato u svetu postoje socijalna preduzeća, koja su specijalizovana za takav rad, koja poznaju socijalni aspekt ove delatnosti, ali i njen preduzetnički – biznis deo.“

Statistički podaci potvrđuju upozorenje na nizak prosečan obrazovni nivo: od onih koji su na popisu prijavili da imaju neki ozbiljan funkcionalni problem, čak 45% nije završilo osnovnu školu (12,2% nije nikada ni pošlo, a 32,8% nije uspešno došlo do kraja)!

Mikica Budimirović upozorava i na greške koje prave same osobe sa invaliditetom.

“Za ovakve osobe bitno je da znaju da će društvo brinuti o njima, ali da i sami moraju da se uključe. Mi imamo nasleđe iz komunističkog perioda, jednu etatičku svest, koja kaže da će neko drugi, a najčešće je to država, da brine o nama. Ovde gde radim, u Domu za odrasla invalidna lica, zatekao sam takvu naviku. Ali obratio sam se Udruženju stanara Doma i tražio sam da mi daju svoje predloge. To je mnogo bolje nego da o tome sam odlučuje menadžer, makar on bio i veoma edukovan i posvećen ovoj oblasti.“

Lični nedostatak, zatim barijere koje društvo postavlja; na sve to, nedovoljno informacija i prepreke u glavama samih ljudi – jasno je o koliko teškoj situaciji govorimo. Zato je važno da smanjimo broj tih prepreka, ili da ih potpuno uklonimo, kako bi osobe sa invaliditetom imale na raspolaganju ono što svima pripada.

SANJA GAVRANOVIĆ, RUKOVODILAC GRUPE ZA UPRAVNE I UPRAVNO-NADZORNE POSLOVE U MINISTARSTVU ZA RAD

Zakonom pomiriti profit i interes društva

Moramo da uspostavimo ravnotežu ekonomskog i društvenog cilja i da ne poremetimo poslovanje drugih subjekata koji sprovode uobičajenu poslovnu aktivnost

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja proteklih meseci aktivno se bavi pitanjem socijalne ekonomije, pre svega kroz pripremu Zakona o socijalnom preduzetništvu. O sudbini ovog dugo očekivanog akta, o socijalnom preduzetništvu i položaju osoba sa invaliditetom uopšte, razgovarali smo sa Sanjom Gavranović, rukovodilcem Grupe za upravne i upravno-nadzorne poslove.

■ Kako ocenjujete položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji?

Veliki problem za nas je što nijedna institucija ne raspolaže celovitom bazom podataka o broju osoba sa invaliditetom. Prema nekim procenama, u Republici Srbiji živi oko 700.000, od čega je radno nesposobno oko 300.000 ljudi. Ono što sigurno znamo, to je da se na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nalazi oko 20.000 osoba sa invaliditetom i ova služba preduzima zaista veliki broj mera da se oni zaposle. Veliki pomak je napravljen donošenjem Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Od 2004. do 2010. godine nije rađena procena radnih sposobnosti i to je stvaralo znatne teškoće. Od 2010. do danas urađena su 41.864 rešenja o procenjenoj radnoj sposobnosti i to nam je dalo dobru sliku o stepenu invalidite-

” Nema jedinstvenog modela Zakona o socijalnom preduzetništvu, ni na nivou EU, svaka država uređuje ovu oblast prema svom pravnom sistemu “

ta naših sugrađana. Moramo istaći zakonsku odredbu o obaveznom zapošljavanju osoba sa invaliditetom, jer je ona znatno uticala na broj zaposlenih i radno angažovanih osoba.

■ Kako Ministarstvo za rad vidi mesto socijalnih preduzeća u Srbiji?

Sam pojam socijalnog preduzetništva je složen. Republika Srbija nema uspostavljen zakonodavni okvir u ovoj oblasti, koji bi ne samo pospešio razvoj socijalne ekonomije, nego bi je i uredio. Socijalna preduzeća kod nas rade kao različiti privredni subjekti, inkubatori, zadruge, udruženja, društva sa ograničenom odgovornošću. S obzirom na kompleksnost ovog pitanja, Ministarstvo za rad je formiralo radnu grupu sa čak 24 člana i u nju uključilo i predstavnike više ministarstava, ali i Privred-

ne komore, Sindikata i organizacija civilnog društva. Socijalna preduzeća imaju jedan specifičan vid poslovanja, jer imaju i ekonomsku i društvenu funkciju. Sa jedne strane, zapošljavaju teže zapošljive grupe, sa druge strane obavljaju funkciju koja je u interesu lokalne samouprave ili u nacionalnom interesu. Zadatak nacrtu zakona je da uspostavi ravnotežu između ekonomskog i društvenog cilja. Najbitnije je da to uredimo.

■ U kojoj fazi se trenutno nalazi Zakon o socijalnom preduzetništvu?

Radna grupa još radi na usaglašavanju teksta zakona sa drugim nadležnim ministarstvima. Očekujemo da nacrt zakona uđe u skupštinsku proceduru do kraja ove godine. Jedna od glavnih dilema na našim sastancima bila je na koji način urediti ovu oblast, koliko ići široko u toj aktivnosti. Naglašavam da mi kao država moramo da vodimo računa o tome da ne poremetimo poslovanje ostalih postojećih preduzeća.

■ Da li ste u pripremi Zakona koristili iskustva neke od zemalja koje su već regulisale ovu oblast?

Mora se znati da ne postoji jedinstven model u drugim zemljama, pa ni na nivou EU. Nema jedne direktive, jedinstvenog stava, već svaka država, prema svom pravnom sistemu, uređuje ovu oblast. Naš uzor je pre svih bio slovenački Zakon o socijalnom preduzetništvu, jer su naši pravni sistemi dosta bliski.

” Zakonodavni okvir je dobar. Zakoni su pokrili sve što se moglo obuhvatiti. Problemi nastaju u praksi “

Plastenici Udruženja Optimist iz Bosilegrada

Preduzetnici sa višim ciljem

Bil Drejton

Socijalno preduzeće želi da posluje na tržištu, ali profit nije njegov primarni cilj, već interes društvene zajednice, ili nekog njenog dela

U našem istraživanju i literaturi na temu socijalnog (društvenog) preduzetništva, nailazimo na brojne definicije ovog pojma. Najjednostavnije, socijalno preduzetništvo bi moglo da se definiše kao inovativan poslovni poduhvat kojim ljudi žele da u svojoj zajednici i svojim radom, reše neki konkretan problem: ekonomski, zdravstveni, obrazovni... Najvažnija karakteristika ovog poduhvata, za razliku od klasičnog preduzetništva, je društvena korist kao cilj, a tek u drugom planu su ostvarivanje i uvećavanje profita, što je osnovni motiv tradicionalnih profitnih preduzeća. Kao koncept koji integriše stvaranje ekonomskih i socijalnih vrednosti, socijalno preduzetništvo je značajan iskorak u razvoju humanijeg i pravednijeg društva.

Da ne bi bilo zabune, socijalno preduzeće nastoji da svojim radom zaradi i ostvari profit, ali ta sredstva ne služe uvećanju imovine, već se ulažu, odnosno ponovo investiraju u društveno korisnom pravcu, najčešće u proširenje i razvoj kapaciteta samog socijalnog

” Istorija kaže da su uvek postojali socijalni preduzetnici. Čak i onda kada se nisu tako nazivali, pokretali su neprofitne poslove koji uključuju ostvarivanje socijalnog cilja “

preduzeća. To ga čini održivim i tako se zatvara pozitivni krug odgovornog preduzetništva.

U tom smislu govori i definicija OECD (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj; Organisation for Economic Cooperation and Development), koja glasi: “Socijalno preduzetništvo je inovativan poslovni model koji spaja ekonomske i socijalne ciljeve i značajno doprinosi integraciji tržišta rada, socijalnoj inkluziji i ekonomskom razvoju”.

U najvažnijem strateškom dokumentu Evropske komisije “Inicijativi za socijalno poslovanje” (The Social Business Initiative), taksativno su pobrojani tipovi poslovanja koje obuhvata pojam socijalno preduzeće: “Socijalno preduzeće je subjekt u socijalnoj ekonomiji čiji je glavni cilj da ostvari socijalni uticaj, pre nego da donese zaradu svojim vlasnicima ili deoničarima. Ono posluje tako što proizvodi dobra ili pruža usluge na tržištu na preduzetnički i inovativan način i koristi svoju dobit prvenstveno za postizanje socijalnih ciljeva. Njime se upravlja na otvoren i odgovoran način, i posebno uz uključivanje zaposlenih, potrošača i drugih aktera obuhvaćenih njegovim komercijalnim sadržajima.”

Pojam socijalno preduzetništvo (Social Entrepreneurship) definisao je krajem prošlog veka Bil Drejton (Bill Drayton). On je ujedno jedan od osnivača prve organizacije u svetu koja promovise socijalno preduzetništvo, nazvanoj Ashoka (Inovatori za javnost; Innovators for the Public). Za Drejtona je socijalno preduzetništvo – preduzetništvo sa etičkim integrite-

Socijalno preduzeće/ klasično preduzeće

Socijalna preduzeća već samim svojim pravnim subjektivitetom i tržišnom orijentacijom liče na klasična preduzeća, međutim među njima postoje bitne razlike.

Socijalna preduzeća imaju u svojoj primarnoj delatnosti višestruke ciljeve, gde tržišna pozicija nije najrelevantnija, a profit nije uslov. Ostvaruju prihod na tržištu, ali dobit ne ubiraju samo vlasnici i ne koriste se njome. Deo dobiti se reinvestira u dalje aktivnosti. Dugoročno, sama su osposobljena da pokrivaju svoje troškove, a kratkoročno zamajac dobijaju od volonterskog rada i donacija.

Kod socijalnih preduzeća postoje tržišni i netržišni prihodi. Tržišni se ostvaruju maloprodajom kroz plasman robe i usluga fizičkim licima, veleprodajom preko prodaje roba i usluga pravnim licima. Postoji i deo netržišnih prihoda i oni su, po pravilu: bespovratna pomoć kroz donacije, ili finansijska pomoć iz javnog sektora, spo-

razumi o saradnji u pružanju usluga i donacije od pojedinaca i kompanija.

Postoje još nejasnoće i konfuzija u razgraničavanju socijalnih preduzeća i društveno odgovornih kompanija. Najjednostavnije je oceniti da je primarni cilj socijalnih preduzeća pozitivna promena i uticaj na ljude i okolinu. Iz ovog cilja su izvedeni svi drugi. Odgovorne kompanije u sklopu svog delovanja i strategije prepoznaju i podržavaju ideju staranja o pojedincima, grupama i sredini.

Socijalna preduzeća, ni zakonski, ni praktično, nisu istovetna u delatnosti i ciljevima. Dugoročno planiranje i biznis planovi koje prave socijalna preduzeća i na osnovu njih nastupaju na tržištu razlikuje ih od fondacija koje praktikuju projektno planiranje. Socijalna preduzeća imaju svest o potrebi stvaranja konkurentnog proizvoda i osluškuju potrebe tržišta u izvesnoj meri.

tom u cilju maksimiziranja društvene, a ne lične, pojedinačne vrednosti ili profita. Posebno naglašava važnost socijalnog preduzetništva kao inovativnog i humanog pristupa u rešavanju složenih socijalnih problema sa kojima se savremena društva susreću, kao što su nezaposlenost, siromaštvo, socijalna isključenost, ugroženost životne sredine i drugi.

Muhamed Junus (Muhammad Yunus) iz Bangladeša, dobitnik Nobelove nagrade za mir 2006. godine, osnivač društvenih preduzeća koja su promenila živote ljudi širom sveta, u svojoj knjizi “ Za svet bez siromaštva” društveno preduzetništvo definisao je kao bilo koje nastojanje da se pomogne drugim ljudima. Ta inicijativa može biti ekonomskog, neekonomskog, profitnog i neprofitnog karaktera. “Siromaštvo nije u čoveku, već u sistemu i zato je na vladi svake države da promeni taj sistem”, rekao je Junus, boraveći u Beogradu

pre nekoliko godina.

Istorija kaže da su uvek postojali socijalni preduzetnici. Čak i onda kada se nisu tako nazivali, pokretali su neprofitne poslove koji uključuju ostvarivanje nekog socijalnog cilja. Bil Drejton definisao ih je na sledeći način: “Oni nisu zadovoljni deljenjem ribe ili učenjem drugih kako se peca. Oni se jednostavno neće smiriti dok ne povedu revoluciju u ribarskoj industriji.”

Socijalni preduzetnici danas su vizionari, ambiciozne, energične i uporne osobe, koje prepoznaju društveni problem i traže inovativna rešenja. One su odlični organizatori, kreatori i vođe projekata sa društvenom svrhom. Glavni pokretač je želja da pomognu drugim ljudima i poboljšaju uslove života u svojoj zajednici. To su osobe koje se, moralnim i etičkim karakteristikama, izdižu iznad proseka.

U ovoj publikaciji upoznaćete neke od njih.

Malo istorije

Još u srednjem veku bila su aktivna dobrotvorna udruženja, a poljoprivredne zadruge, kreditne unije i uzajamna društva postojali su u različitim oblicima kroz vekove. U Zapadnoj Evropi socijalna preduzeća prvi put se pojavljuju krajem sedamdesetih godina prošlog veka. Javni i profitni sektor nisu bili u stanju da reše neke od ekonomskih i socijalnih problema. Uočen je problem nejednakosti i socijalne izopštenosti koji su sve više rasli. Tako je nastalo interesovanje za socijalna preduzeća i stvorene su nove pravne forme.

Kolevkom socijalnog preduzetništva smatra se Italija, gde je 1991. godine uvedena forma “socijalne zadruge” kako bi se definisao pravni okvir za pojedine delatnosti, prvenstveno u oblasti socijalnih usluga i u zapošljavanju ugroženih kategorija društva. Na osnovu italijanskog iskustva, u Portugaliji je uvedena forma “zadruge socijalne solidarnosti”, a u Belgiji pravni oblik “preduzeća za socijalne namene”. U Francuskoj od 2001. može da se registruje “zdrženo društvo zajedničkog interesa”, a u Velikoj Britaniji se pojavio novi tip socijalnog preduzeća, “preduzeće za zastupanje interesa zajednice”, kao dopuna vladinim uslugama na nivou društvenih zajednica (pružanje dečje zaštite, socijalno stanovanje). Pri Oksfordu je 2003. godine formirana škola za socijalne preduzetnike.

Svi ovi podaci potvrđuju da je koncept socijalnog preduzetništva dugo prisutan u svetskoj i evropskoj teoriji i praksi. Sa druge strane, na prostoru Balkana, stvarni potencijali socijalnih preduzeća još su u fazi prepoznavanja. Svi naši sagovornici ističu da javnost u Srbiji još nije dovoljno upoznata sa modelom socijalnog preduzetništva, niti koliko koristi ova preduzeća mogu da donesu ne samo korisnicima, već celom našem društvu. Iako se taj termin neretko pominje u javnosti, mnogima i dalje nije najjasnije šta konkretno podrazumeva i kako sami mogu da postanu preduzetnici sa društvenom misijom.

” U nekim zemljama stvorene su pravne forme predviđene za socijalnu ekonomiju “socijalne zadruge”, “preduzeća za socijalne namene”, “zdržena društva zajedničkog interesa”, “preduzeća za zastupanje interesa zajednice”... “

manje u Bogatiću, nedaleko od Šapca, na prvi pogled deluje kao i svako drugo uređeno imanje, u ravnici Mačve, ili Vojvodine. Iza široke kapije, sa leve strane je stambena kuća, na nju se nastavljaju pomoćne zgrade, ostave za alat i mašine, prostorije za odlaganje opreme ili proizvoda odgajenih i napravljenih na imanju. U dubini dvorišta je i prostorija sa kazanom za pečenje rakije, a još dalje, iza nje, puca vidik na lep platenik i baštu sa povrćem.

Tek drugi pogled i posebno razgovor sa Mirosljubom Nikolićem, direktorom Caritasa u Šapcu, otkrivaju da nije reč o bilo kakvom poljoprivrednom imanju, jer ovo je dnevni boravak za osobe sa mentalnim poteškoćama. Centar zaista izgleda prelepo, uređeno i čisto i baš to je razlog da se, kada se pomene socijalno preduzetništvo u Srbiji, često prvo pomisli upravo na rad ovog udruženja građana.

“Osnovani smo 2000. godine i u prvo vreme tražili smo svoj put. Našli smo ga u jednom miksu socijalnih zadruga kakve postoje u Italiji i sada pružamo usluge socijalne zaštite i organizujemo socijalno preduzetništvo osoba sa invaliditetom“, kaže Mirosljub.

U pet opština (Šabac, Bogatić, Koceljeva, Mali Zvornik i Vladimirci) ovo udruženje građana pruža uslugu pomoć u kući. Oko 40 medicinskih sestara i negovateljica, u zavisnosti od stanja osobe kojoj je pomoć potrebna, odlaze u nedeljne ili svakodnevne posete, a tamo gde stanje zdravlja zahteva, i više puta dnevno. Brinu o starijim komšijama, osobama sa invaliditetom, osobama sa mentalnim poteškoćama, ili o hronično obolelim i teško pokretnim bolesnicima.

“Sprovodimo princip deinstytucionalizacije, koji je u Evropi zaživeo još pre pedeset godina, a naša zemlja se takođe obavezala da ga sprovodi. Smeštaj u domu, nažalost, najčešće je u lošim uslovima, nehuman, a za državu je čak i skuplji nego dnevni boravak, odnosno život u sopstvenoj kući.“

Drugi deo aktivnosti Caritasa je preduzetnički - stvaranje mogućnosti da se zaposle i radno angažuju osobe iz ugroženih društvenih grupa.

“Organizovali smo servis Elio za pranje veša i hemijsko čišćenje i on radi na tri lokacije. U ovim radnjama zapošljavao žene iz ranjivih grupa, a istovremeno obezbeđujemo besplatno pranje veša za osobe kojima pružamo pomoć u kući. Usluge nudimo i na tržištu i tako finansiramo deo svog rada.“

Možda zvuči iznenađujuće da veliki korisnici, javne i državne institucije, nisu prepoznali uslugu servisa Elio. Među mušterijama nema hotela i restorana, što bi se možda najpre očekivalo, ali zato su im poverenje poklonili mnogi građani Šapca. “Mi smo se okrenuli građanima, jer su oni najsenzibilni-

Rad na zemlji: uz zaradu i terapija

U dva dnevna boravka dane provodi 50 osoba sa invaliditetom. Umesto da gledaju u bolničke zidove, oni rade na poljoprivrednom imanju, pleve baštu, ili peku rakiju. Rad im donosi materijalnu sigurnost, ali, što je mnogo važnije, i bolje zdravlje i osećaj da su korisni i ravnopravni članovi zajednice

Dnevni boravak Caritasa u Bogatiću

Na imanju uvek ima posla

ji. Prepoznaju socijalni aspekt našeg rada, ali znaju i da za svoj novac dobijaju kvalitet“, kaže Mirosljub Nikolić.

U organizaciji Caritasa Šabac, u Bogatiću se gaji povrće, u Vukušiću maline, kupine i trešnje, a u Badovincima cveta prelep šljivik. Imanje u Bogatiću osposobljeno je i za prerađivanje i odavde dolaze prepečena rakija, džem, slatko i drugi proizvodi od voća i povrća.

“Zapošljavanjem ili privremenim radnim angažovanjem upošljava se osoba sa mentalnim smetnjama. Sa jedne strane, kroz ovaj

posao oni dobijaju materijalnu sigurnost, ali možda je još važnije što ih radna terapija osnažuje. Stručnjaci su odavno utvrdili da boravak u prirodi i manuelni rad u poljoprivredi imaju terapeutsko dejstvo na osobe sa smetnjama i možemo reći da naša praksa to potvrđuje. Imamo slučajeve teških psihijatrijskih bolesnika koji su sebe pronašli na našim imanjima, njima prija rad i danas je njihovo stanje neuporedivo bolje.“

Korisnicima dnevnog boravka poveravaju se poslovi u skladu sa njihovim moguć-

Ambijent koji leči

Uredna prizemna zgrada u Šapcu, sa prostranim dvorištem pod travom i cvećem – to je prvi Centar za dnevni boravak osoba sa mentalnim teškoćama podignut u Srbiji. Na ulazu stoji tabla koja svedoči da je nastao uz podršku Evropske unije.

Snežana Lozanović, stručni radnik iz dnevnog boravka

“Za ove ljude je važno da ih izmestimo iz uobičajenog bolničkog ambijenta, sa belim pločicama i neokrećenim zidovima, jer on sigurno ne pogoduje stanju njihovog zdravlja ili lečenju mentalne bolesti“, kaže Mirosljub Nikolić.

U trepezariji zatičemo grupu korisnika dnevnog boravka, goste dočekuju srdačno, vedri i nasmejani.

“Dobri su i na hrani, ali moramo reći i da su vredni i u kuhinji i kada treba rasprijeti trepezariju“, kaže Snežana Lozanović, stručni radnik u dnevnom boravku “Sveta Sofija“ u Šapcu. “Sem toga, održavaju baštu. Koncept je takav da čitavog dana budu aktivni.“

Praksa dnevnog boravka predviđa tokom radnog dana brigu i stručni rad sa osobama sa mentalnim smetnjama. Popodne oni idu svojim porodicima, ili kućama u kojima sami žive.

Mirosljub Nikolić, direktor Caritasa Šabac i Dragica Bekić, radnica u vešeraju

Domaći džemovi, proizvod Caritasa iz Šapca

OBLIK ORGANIZOVANJA
● udruženje građana

DELATNOST

- pružanje usluge pomoć u kući
- usluge pranja i peglanja
- poljoprivredna proizvodnja: voćarstvo, povrtarstvo, proizvodnja rakije, džemova, slatkog

KORISNIKA

- oko 1.000 na godišnjem nivou

ZAPOSLENIH

- oko 60

ANGAŽOVANIH/ZBRINUTIH OSOBA SA INVALIDITETOM

- više od 50

www.caritas-sabac.rs

nostima. Pretežno su to jednostavna zaduženja, oni kose travu, sakupljaju grane, opleve baštu.

“Moramo razumeti da, posebno na početku angažovanja, njihov učinak nije veliki. Rad sa osobama sa mentalnim smetnjama je specifičan, nekada prođu meseci dok nekog od naših korisnika naučimo osnovnim životnim pravilima i navikama. Dok dođete do sposobnosti za rad i da taj rad ima konkretan rezultat, potreban je veliki napor i te osobe i svih koji se njom bave.“

U prošloj godini Caritas Šabac je zapošljavao u proseku 45 osoba, ove godine je povećan broj projekata, pa je i prosečan broj angažovanih oko 60 ljudi. U dva dnevna boravka boravi ukupno 50 osoba sa mentalnim teškoćama, to su ili bolesnici sa psihijatrijskom dijagnozom ili ljudi sa smetnjama u razvoju. Oko 500 ljudi koristi uslugu pomoć u kući, tako da ukupan broj osoba kojima stigne pomoć Caritasa na godišnjem nivou dostigne i brojku 1.000.

“Prvo što mi pružimo osobama sa invaliditetom je ljudski tretman i dostojanstven odnos koji često ne mogu da nađu u drugim institucijama. Saslušamo šta je njihov problem i jako je važno da procenimo ko im i kako može pomoći. Naši korisnici često ne znaju šta im po zakonu i drugim propisima pripada, kakve su mogućnosti i kakav je način rada službi socijalne pomoći, zato im mi pomažemo da svoja prava ostvare.“

Najveća sreća svih u Caritasu je kada vide zadovoljstvo i napredak svojih korisnika. Prošle godine je u dnevni boravak stigao muškarac u teškom stanju, sa dijagnozom šizofrenije koja je ustanovljena još u pubertetu. Dugo je trajao zajednički rad, napredovalo se korak po korak. Kažu da je danas stručnjak za pečenje rakije, a u Caritasu sa zadovoljstvom ističu da je to njihov punopravni kolega, sa ozbiljnim angažovanjem na imanju u Bogatiću.

Velika šansa koja još čeka

Ako u Srbiji socijalna preduzeća učestvuju sa samo 0,2% bruto društvenog proizvoda, a u Evropskoj Uniji sa više od 11%, onda je jasno koliki je prostor za napredak socijalne ekonomije

Udruženje Živimo zajedno, imanje u Golubincima

NAJVEĆI PROBLEMI KOJE NAVODE SOCIJALNA PREDUZEĆA

- Nedostatak novca
- Nepovoljan pravni okvir
- Loši uslovi za osobe sa invaliditetom
- Teški uslovi za rad (fizičke prepreke, nedostatak lokalnih sredstava za prevoz)
- Izostanak saradnje sa lokalnim vlastima i institucijama
- Nedovoljna pomoć države
- Teškoće u pristupu tržištu, niske cene proizvoda itd.

PREPORUKE

- Promovisati ulogu socijalnih preduzeća i povećati stepen svesti o njihovom značaju i potencijalima
- Podržati širenje primera najbolje prakse
- Stvaranje povoljnijeg institucionalnog okvira za socijalna preduzeća
- Stvaranje povoljnijeg poreskog okvira za socijalna preduzeća
- Razvoj novih programa podrške za razvoj socijalnih preduzeća
- Podrška socijalnim preduzećima koja zapošljavaju pripadnike ugroženih kategorija društva
- Jačanje mreže socijalnih preduzeća, praćenje aktivnosti i njihov razvoj

U Srbiji, zbog specifičnosti političkog i ekonomskog razvoja, socijalno preduzetništvo nije u potpunosti afirmisano. Istorijsko nasleđe, odlaganje tržišnih reformi i međunarodne sankcije nametnute početkom devedesetih godina prošlog veka, siromaštvo, visoka nezaposlenost, neadekvatan pravni okvir... usporili su razvoj socijalnih preduzeća u Srbiji. Posle 2000. godine pojavljuju se novi organizacioni modeli. Imajući u vidu društveno ekonomske uslove u zemlji, otvaraju se mogućnosti za nove forme podrške u svim oblastima sistema socijalne zaštite, ali profil socijalnog preduzetništva još nije dovoljno prepoznatljiv i njegova organizaciona forma nije definisana, iako je sve više organizacija i pojedinaца koji žele da stvore novu vrednost, da posluju na humaniji način.

Prema zvanično raspoloživim statističkim podacima iz 2012. godine, u Srbiji je zabeleženo 1.196 ovih preduzeća i ona su upošljavala 10.326 osoba, što je 0,6% od ukupnog broja zaposlenih u Srbiji, a zabeležen je ostvareni prihod od 6,8 milijardi dinara, što predstavlja 0,2% bruto društvenog proizvoda Srbije.

Na drugoj strani, situacija u EU je potpuno drugačija, socijalna ekonomija ima udeo od čak 11,3% u BDP i zapošljava na desetine miliona ljudi. Očigledno da kao društvo do sada nismo koristili prednosti socijalne ekonomije i socijalnog preduzetništva i nismo ulagali mnogo u razvoj ovog sektora.

U Srbiji su najrasprostranjenije zadruge (65,6% od ukupnog broja), udruženja građana (23,7%), preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom (3,8%) i agencije za razvoj, koje su osnive na regionalnom ni-

vou (2,7%). Posmatrano po regionima, najveći broj socijalnih preduzeća nalazi se u Vojvodini, skoro polovina, a najmanji u Beogradu. U Srbiji socijalna preduzeća bave se sledećim delatnostima:

- Udruženja i fondacije bave se edukacijom i obukom, turizmom i ugostiteljstvom, kulturom i umetnošću
- Zadruge prihod ostvaruju od otkupa i prodaje poljoprivrednih proizvoda, proizvodnje poljoprivrednih proizvoda i trgovine
- Preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom na tržištu se pojavljuju sa tekstilnim proizvodima, nameštajem, a bave se i štamparskim uslugama

- Ostali tipovi (spin-off preduzeća, poslovni inkubatori, agencije za razvoj) socijalnih preduzeća realizuju programe obuke i edukacije, pružaju administrativne usluge i vode knjigovodstvene i računovodstvene poslove

U ovom trenutku ne može da se govori o visokoj razvijenosti socijalnog preduzetništva u Srbiji. Opredeljenje za socijalnu ekonomiju još je deklarativno. Nedostaju sistemski rešenja i celovita pravna regulativa. Modeli preduzetništva mešaju se teorijski i u praksi, tako da je gotovo nemoguće prikupiti podatke o njihovom realnom obimu, ili o doprinosu bruto društvenom proizvodu.

U pravnom sistemu naše zemlje koncept socijalnog preduzetništva nije na adekvatan način tretiran i normativno zaokružen. Nije usvojen sistemski "krovni" zakon koji bi regulisao celu oblast, već nekoliko zakona i strategija sadrži odredbe koji mogu biti osnova i podrška razvoju. Deficit sredstava, manjak inicijative i nizak nivo znanja i odgovarajućih veština utiču na konačnu sliku o stanju socijalnog preduzetništva danas u Srbiji. Gotovo sva naša socijalna preduzeća i zadruge pokrenulo je civilno društvo. Tome su uglavnom pridoneli različite projektne aktivnosti, finansirane iz sredstava donatorskih i fondova EU namenjenih sektoru civilnog društva. U poslednjih dvadesetak godina udruženja i druge organizacije civilnog društva počele su da pokreću nove delatnosti utemeljene na socijalno preduzetničkim načelima, kako bi se samofinansirale i na taj način osigurale održivost svoje misije, ali i finansijsku održivost. Stoga je u Srbiji socijalno preduzetništvo u praksi najčešće vezano uz smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti, zaposlenje i edukaciju marginalizovanih i socijalno osetljivih društvenih grupa, zaštitu ljudskih prava i zaštitu životne okoline.

Tokom proteklih deset godina tek sporadično su rađene analize rada socijalnih preduzeća u Srbiji, ispitivana je njihova uloga, stvarna i potencijalna i razmatrane mere koje bi unapredile poslovanje. Konstatovano je da

Prostor In centra, socijalnog preduzeća iz Beograda

KOMPARATIVNE PREDNOSTI SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA

- Veća fleksibilnost u radu, programskoj i poslovnoj orijentaciji (mogućnost preorijentacije, brze transformacije)
- Ne iziskuje veliko ulaganje
- Kadrovska raznovrsnost
- Bolja povezanost sa fondacijama, donatorima, fondovima
- Društvena podrška
- Mogućnost međunarodne saradnje
- Medijska vidljivost
- Različiti izvori prihoda
- Pozitivna investiciona klima kao podrška
- Manje administrativnih prepreka i normativnih ograničenja, parafiskalnih nameta i poreskih obaveza

je tržište javnih nabavki među najvažnijima za podršku razvoju socijalnog preduzetništva. Privatni izvori finansiranja i finansijska pomoć dijaspore nisu usmeravani u pravcu snaženja ovog sektora. Promovisanje modela dobre prakse nije dovoljno, pa bi javne i poznate ličnosti angažovane na poslovima u nekoj formi socijalnog preduzetništva stvorile povoljnu sliku u javnosti.

Očito je da Srbija još nije počela da koristi sav potencijal i mogućnosti koje socijalno preduzetništvo može da pruži. Koliki je neiskorišćeni kapacitet još jednom govori poređenje sa evropskim iskustvima. Procenjuje se da u EU oko 10% od ukupnog broja preduzeća čine socijalna preduzeća, a da je 6,5% od ukupnog broja zaposlenih generisano u ovom sektoru. Prema istraživanjima, u oblasti socijalnog preduzetništva radi u svetu oko 40 miliona zaposlenih i više od 200 miliona volontera. Mnogi prestižni univerziteti i re-

ferentne naučne ustanove u svetu u okviru svojih nastavnih programa imaju programe socijalnog preduzetništva.

Iz navedenih podataka vidi se jasan stav koji je prevladao u razvijenom svetu, da se ovaj vid preduzetništva sve više smatra novim instrumentom koji će doprineti većoj socijalnoj inkluziji i aktivnosti najranjivijih grupa stanovništva. Manje se njegova uloga vidi u smanjenju stope nezaposlenosti, otklanjanju posledica siromaštva, povećanja proizvodnog učinka i slično.

U Srbiji razvoj socijalnog preduzetništva može da bude bitan pokretač razvoja lokalne samouprave i generator kreiranja novih radnih mesta, posebno za najranjivije grupe, što će doprineti smanjenju siromaštva kroz iskorišćavanje potencijala u zajednici, a ne angažovanjem dodatnih sredstava ili crpljenjem budžetskih fondova. Većina upućenih smatra da je potrebno da se postavi jasna definicija socijalnog preduzetništva, razmotri mogućnost uvođenja poreskih olakšica za socijalne preduzetnike, kao i da se javnost bolje informiše o ovoj praksi. Mnogi smatraju bitnim da postoji zakonska definicija, ali da zakon sam po sebi neće kreirati, niti podstaći razvoj socijalnih preduzeća, ako nema političke volje i spremnosti ljudi da u tome učestvuju. Vrlo je indikativno da su žene kosnice mnogih socijalnih preduzeća i da im rad u njima omogućava i daje priliku da se okupljaju, udružuju, da imaju jači glas u društvu i da mogu više i snažnije da se bore za svoja prava.

U Srbiji već postoji desetine socijalnih preduzeća koja su obezbedila svoje mesto na tržištu, postala prepoznatljiva i ostvarila pomak u kreiranju novog poslovnog i društvenog ambijenta. Svi mi svojim odlukama i izborima oblikujemo naše najbliže okruženje, onoga momenta kada to shvatimo i prihvatimo imamo moć da ga menjamo na bolje. Ovaj postulat se na primeru socijalnog preduzetništva već pokazao kao mnogo više od teoretskog stava.

Umeju da zarade za sebe, samo ako dobiju priliku za to: Naša kuća između ostalog proizvodi i ambalažu

Dug put do zakona o socijalnom preduzetništvu

Različita su mišljenja o donošenju Zakona o socijalnom preduzetništvu. Jedni ga smatraju neophodnim, drugi suvišnim, treći rizičnim. Preovladava stav da socijalnom preduzetništvu nedostaje iskrena podrška, a zakonski okvir... već će se pronaći

Ko god je video neko uspešno socijalno preduzeće u Srbiji, nema dileme oko toga koliko ono humanizuje život osoba sa invaliditetom.

Ko je imao prilike da vidi evropsku praksu u socijalnoj ekonomiji, ne sumnja u to koliko prostor otvara za razvoj i privrede i socijalne politike u jednoj zemlji.

Ipak, uprkos tome, kao da socijalno preduzetništvo (neki koriste izraz socijalna ekonomija) i dalje traži svoje mesto pod suncem u Srbiji. Vidi se to po neujednačenom stavu o tome šta uopšte predstavlja ova vrsta poslovanja i društvene aktivnosti, kao i po tome

koliko dugo traje pokušaj da se donese Zakon o socijalnom preduzetništvu.

Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva, koja okuplja nekoliko vrlo agilnih organizacija, smatra da je bolje da imamo strategiju razvoja socijalnog preduzetništva, odnosno socijalne ekonomije, nego zakon koji bi regulisao tu oblast. "Sa ovim podacima koje imamo, a koji govore o više nego skromnom nivou razvoja, nije fokus na normiranju oblasti socijalnog preduzetništva, već o njenom razvoju. Posebno zbog toga što naš aktuelni pravni okvir dozvoljava registrovanje, postojanje i normalan rad socijalnih preduze-

ća u bilo kojoj zakonom dozvoljenoj formi: kao udruženje građana, kao fondacija, ili kao deoničarsko društvo", kaže jedan od članova Koalicije.

"Zakon o socijalnom preduzetništvu je preko potreban", smatra Mikica Budimirović. "Najbitnije je da se njime definišu kvalitetne stimulatивne mere kao podrška socijalnim preduzećima. To može biti subvencija dela zarade, oslobađanje od nekih dažbina, klasične subvencije. Na Zapadu su to primenili, potrebno je samo da ta iskustva prilagodimo našem sistemu. Na drugoj strani, preko Nacionalne službe za zapošljavanje treba

uvesti i neke obaveze, a to su prekvalifikacija ili dokvalifikacija. Udeo nevladinog sektora je da se i menadžeri kompanija, i zaposleni edukuju o tome kako da prihvate osobe sa invaliditetom."

Put do Zakona o socijalnom preduzetništvu očito je dug i, barem do sada, ne naročito uspešan. Još pre šest godina pojavila se želja da se na ovaj način normira tek začeta socijalna ekonomija, međutim, ideja o zakonu nikako da stigne dalje od formiranja radne grupe. Već treći put se počinje ispočetka. Naši sagovornici iz nevladinog sektora ne misle da je neko posebno sprečavao njegovo donošenje, već da je to uvek bio splet nekih nesrećnih okolnosti. Tamo kada tekst zakona dostigne nivo da bude dokument koji može da ude u proceduru, desi se da se iz

nekih razloga radna grupa ugasi. Dođe novi ministar, bude izabrana nova vlada, ili nešto treće, tek – zakona još nema.

"Podržavam donošenje zakona, ali moramo biti svesni da on neće rešiti sve probleme", kaže Miroslav Nikolić iz Caritasa. "Nama je neophodno da država prepozna socijalno preduzetništvo kao koncept poslovanja, da kao svuda u svetu, socijalna preduzeća imaju određeni poseban status na tržištu, jer sem poslovne, imaju i veoma važnu socijalnu ulogu. U Evropi postoje različiti modeli organizovanja, neke zemlje poznaju zakone o socijalnom preduzetništvu, neke ne, ali mnogo je važnije da prepoznaju ovaj koncept poslovanja."

Zaista, u svetu su se izdvojile dve prakse u socijalnoj ekonomiji. Jednoj pripada italijanski model kooperativa, on se najčešće pojavljuje u formi zadruge. U Srbiji tipičan predstavnik te škole je Udruženje građana Caritas Šabac. Na drugoj strani je britanski model, koji je više usmeren na biznis i pojavljuje se uglavnom u formi deoničarskog društva. Primer ovakve organizacije je Bejgl Bejgl (Bagel Bejgl), koji je osnovala nevladina organizacija Atina, posvećena borbi za prava žrtava trgovine ljudima i drugih oblika iskorišćavanja. Bejgl Bejgl danas Beogradanima nudi svetski poznato, atraktivno pecivo.

Vladimir Radojičić iz Trag fondacije, ujedno i član Koalicije za razvoj socijalnog preduzetništva, kaže da i Trag i Koalicija žele da temu socijalne ekonomije podignu na agendu države, ali i javnosti, i biznisa. Sa oko 10.000 angažovanih u socijalnoj ekonomiji, sa oko 1.130 preduzeća i jako malim udelom u bruto društvenom proizvodu, pitanje je šta bi zakon posvećen ovoj oblasti imao da normira.

"Ne moramo da posmatramo neke razvijene ekonomije sa kojima nemamo mnogo dodirnih tačaka – već da pogledamo najbliže okruženje, zemlje sa kojima imamo dosta ekonomskih, istorijskih i kulturoloških sličnosti. U Sloveniji, na primer, donet je zakon o socijalnom preduzetništvu koji je jako rigidan, postavio je vrlo visoko norme koje treba da ispunite da biste dobili status socijalnog preduzeća. Rezultat je da su za godinu dana registrovana samo četiri nova socijalna preduzeća i slovenački zakon sada se nalazi u fazi redefinisavanja. Hrvatska je krenula drugim putem i umesto zakona usvojila je strategiju razvoja socijalnog preduzetništva. Istina, ona nije prućena akcionim planom, koji bi zahtevao određena finansijska sredstva, ali uprkos tome rezultat je daleko bolji. Ova akcija možda nije dodatno pomogla, ali nije ni odmogla razvoju socijalnog preduzetništva. Treba normirati tek onda kada imate šta da normirate, a mi socijalno, društveno preduzetništvo tek treba da razvijemo", kaže naš sagovornik.

Kancelarija za mlade, Grdelica

U zemljama Zapadne Evrope socijalna ekonomija zapošljava blizu 10% stanovništva i stvara skoro 6% bruto društvenog proizvoda. U Srbiji, prema podacima Zavoda za statistiku udeo u ukupnoj ekonomiji je na nivou od 0,2%. Odatle je jasno da postoji ekonomski motiv za razvoj socijalnog preduzetništva

"Novi zakon bi trebalo da bude jako širok, mislim da je kod nas to okrenuto naglavačke, sve je centralizovano. Jako se plašim da će, ako bude usvojen, zakon najviše biti posvećen mogućim zloupotrebama i strahu kako da se one spreče, a ne razvoju socijalnog preduzetništva, što je nama potrebno", kaže Anica Spasov iz udruženja Naša kuća.

"Čitala sam tekst zakona, ali ne mogu da kažem da sam ga potpuno razumela, mislim da je napisan tako da više odgovara socijalno odgovornim kompanijama, a ne definiše kako mogu da se organizuju socijalna preduzeća", kaže Slavka Popić iz društva Biser u Srbobranu. "Mislim da bi zakon trebalo da omogući širok dijapazon organizovanja i naravno da nam pruži olakšice. Država treba da nam stvori takve uslove, a dalje – mi smo spremni da se pobrinemo sami za sebe."

"Zakon je potreban, ali samo da bi socijalnim preduzećima dao privilegovan položaj na tržištu", smatraju u Forumu mladih sa invaliditetom.

Sa specijalizovanim zakonom, ili bez njega, šta je to što kao društvo možemo da učinimo za razvoj socijalnog preduzetništva?

Biljana Dakić Đorđević,
izvršna direktorka
i Vladimir Radojičić,
menadžer programa
javnih politika
u Trag fondaciji

„ Sa ovim podacima koje mi imamo, a koji govore o više nego skromnom nivou razvoja, nije fokus na normiranju oblasti socijalnog preduzetništva, već na tome da ona napreduje “

Baš svi naši sagovornici insistiraju na različitim podsticajnim merama za one organizacije koje uz poslovnu, profitnu ulogu imaju i dodatni socijalni motiv. Nije im bitno ni kako će se zvati, ni da li će formalno biti upisani kao socijalna preduzeća. Može se reći da i ovdje važi stara kineska izreka: nije važno koje je boje mačka (ili preduzeće), važno je da lovi miševе (u našem slučaju, da ostvaruje društvene ciljeve).

Smatraju da je jako značajno da se promeni Zakon o javnim nabavkama, kako bi dao veću šansu socijalnim preduzećima. Potrebno je i da propisi koji postoje zaista počnu da se primenjuju u praksi, jer lepe reči – prilično su daleko od onog što se u realnom životu događa. “Srbija je prošlu godinu proglasila za godinu preduzetništva”, podseća Biljana Dakić Đorđević iz Trag fondacije, “ali socijalno preduzetništvo u toj akciji nije dobilo nikakvu ulogu, niti mu je dat neki prostor u javnosti”.

Udeo socijalne ekonomije u ukupnoj ekonomiji Srbije i dalje je minoran. Profit koji ove organizacije ostvaruju (ako ga uopšte ostvaruju) je izuzetno mali. Ipak, u dobrom delu javnosti, pa i kod onih koji odlučuju, izgleda da preovladava strah od mogućih zloupotreba statusa socijalnog preduzeća.

“Kod nekih ljudi postoji taj bezrazložan strah”, kaže Mikica Budimirović, direktor Centra za odrasla invalidna lica u Beogradu. “Jednima smeta da država da stimulative mere, u strahu da će ih neko zloupotrebiti. Drugi su se bunili zašto se deo profita iz socijalnih preduzeća, prema predlogu, ulaže u novi fond koji bi stimulisao razvoj socijalnog preduzetništva. Mislim da je reč o nerazumevanju ove teme. Nije ništa strašno u tome što će neka socijalna preduzeća dobiti podršku

i propasti. Prvo, to se dešava i drugim preduzetnicima. Drugo, zar nama nije dovoljno i da 30% tih preduzeća zaživi, da opstanu na tržištu i počnu da trajno obezbeđuju podršku osobama sa invaliditetom? Na kraju, čak i da godinu dana zaposlimo jedan broj ugroženih i teško zapošljivih građana, zar nismo time ispunili društvenu funkciju? A što se tiče podele dobiti, mislim da je strah nepotreban. Socijalna preduzeća nisu neke velike kompanije, ta dobit je simbolična i prirodno je da bude upotrebljena za dalju podršku marginalizovanim grupama stanovništva.”

“U zemljama Zapadne Evrope socijalna ekonomija zapošljava skoro 10% stanovništva i stvara skoro 6% bruto društvenog proizvoda. U Srbiji, prema podacima Zavoda za statistiku udeo u ukupnoj ekonomiji je na nivou od 0,2%. Odatle je jasno da postoji ekonomski motiv za razvoj socijalnog preduzetništva”, ističe Miroljub Nikolić. “Sa jedne strane, time

ćemo rešiti probleme nekih ljudi i oni će postati deo sistema. Sa druge strane, nekome ko je, uslovno rečeno, bio na teretu društvu, omogućićemo da se zaposli, da reši svoju egzistenciju i da sada on bude taj ko će državi plaćati porez. Mi plaćamo velike subvencije stranim investitorima koji dolaze u Srbiju, a ja sam jednom prilikom rekao, dajte nama ta sredstva, videćete koliko ćemo zaposliti teško zapošljivih pojedinaca, koliko ćemo socijalnih slučajeva rešiti i koliki ćemo ekonomski zamajac stvoriti.”

“Ne postoji samo jedan krivac što se u Srbiji tako malo zna o socijalnom preduzetništvu i tako malo ulaže u njegov razvoj. Odgovornost delimo svi mi, sigurno smo mogli da uradimo više. Organizacije civilnog društva nedovoljno pričaju o ovoj temi. Ili pričaju jezikom koji je nedovoljno razumljiv za opštu javnost, građane, poslovne ljude ili donosiocе odluka u državnim organima. Mediji moraju da otvore malo više prostora i moraju i sami biti više senzibilisani za ovu oblast. Potrebno je da prepoznaju ko donosi novu vrednost i zašto je socijalna ekonomija važna za sve i nije samo još jedna organizacija civilnog društva koja želi da promovira svoj projekat”, kaže Vladimir Radojičić, menadžer programa javnih politika Trag fondacije.

„ **Nama je neophodno da država prepozna socijalno preduzetništvo kao koncept poslovanja, da kao svuda u svetu, socijalna preduzeća imaju određeni poseban status na tržištu, jer sem poslovne, imaju i veoma važnu socijalnu ulogu**

TREĆI CIKLUS PROJEKTA DELTA FONDACIJE

Zasad pustio korenje

Organizacije i udruženja okupljeni u Zasadu za budućnost proizveli više od 100 tona voća i povrća, zaposlili 165 ljudi, a skoro 4.000 osoba dobilo direktnu ili indirektnu pomoć

Projektom Zasad za budućnost, koji je pokrenula 2015. godine, Delta Fondacija je napravila iskorak u podršci socijalnom preduzetništvu u Srbiji. Kao korporativna fondacija Delta Holdinga, pružila je podršku teže zapošljivim društvenim grupama, istovremeno ih spajajući sa strateškim biznisom kompanije. “Kao cilj projekta postavili smo podršku organizacijama i udruženjima koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom po principima socijalnog preduzetništva”, kažu u Delta Fondaciji. “Smatrali smo da je onima koji okupljaju teže zapošljive grupe najviše potrebna edukacija u biznisu, a kako je Delta Agrar lider u poljoprivrednoj proizvodnji, bilo je logično da projekat realizujemo u toj privrednoj grani.”

U prvoj godini projekta, od 66 prijavljenih odabrano je šest organizacija koje su najbolje obrazložile svoj biznis plan i celokupnu preduzetničku i društvenu ulogu. U drugoj godini, od 28 prijavljenih, odobreno je 11 projekata.

“Rezultati su pokazali koliko je ulaganje u socijalno preduzetništvo opravdano, i zato što su veoma značajni, i zato što su došli vrlo brzo. Za prve dve godine radno je angažovano 165 ljudi, a skoro 4.000 je imalo direktnu ili indirektnu korist. Naše partnerske organizacije proizvele su više od 100 tona voća i povrća i uzgajile više od 900 prasića. Ostvaren je prihod od oko deset miliona dinara.”

Projekat Zasad za budućnost odabranim organizacijama dodeljuje finansijsku pomoć, ali i stručne savete i plasman

proizvedene robe. Efekat je višestruk. Sa jedne strane ojačane su društvene grupe koje teže dolaze do posla, a posmatrano u širem kontekstu, dat je doprinos smanjenju nezaposlenosti i politici jačanja sela u Srbiji.

Kroz projekat su podržane različite grupe naših sugrađana: osobe sa invaliditetom, samohrane majke u seoskim domaćinstvima, porodice izbeglih i interno raseljenih i drugi. Udruženja su ula-

gala u različite poslove, od kopanja bunara za navodnjavanje zasada maline, preko podizanja plastenika, do tova svinja, koji obezbeđuje snabdevanje Narodne kuhinje.

Ove godine realizovan je i treći konkurs Zasada za budućnost. Za odabranih devet organizacija odobreni su finansijski grantovi u vrednosti od pet miliona dinara. Bogata berba novih rezultata se tek očekuje.

Plastenik udruženja žena Sačuvajmo selo, iz Priboja

Biser iz ravnice

Počeli su od nule, a danas imaju tri plastenika, proizvode krastavac, spanać, salatu i luk i prodaju sve što uzgaje. Prodavci su sami korisnici dnevnog boravka. Ne samo da proizvedu i prodaju, već imaju priliku da u banci raspolažu novcem koji su zaradili

Razgovor sa Slavkom Popić, predsjednikom Društva Biser iz Srbobrana, vodili smo u porodičnoj kući u kojoj su nekada živeli njeni baka i deka, a koju je Slavka ustupila Biseru, kako bi omogućila da njena ćerka Smiljana (31) i druga deca sa smetnjama u razvoju, imaju prostor za druženje i učenje. Sređivanje kuće, njeno opremanje (uz pomoć Trag fondacije) i regulisanje pravnog statusa trajalo je čak nekoliko godina. Ali se isplatilo.

“Mislim da smo prvi u Srbiji to uradili. Napravili smo Ugovor koji se zove Participacija usluge stanovanja uz podršku. A sve je počelo zbog toga što nisam želela da Smiljanu ostavim mami ili nekom drugom, ako ona već nešto može da nauči i radi”, kaže Slavka i dodaje da je napustila posao pravnik u državnoj firmi, kako bi se posvetila Biseru, ali da je tek tada, u stvari, počela da uči.

Udruženje, kao nevladina organizacija koja okuplja osobe sa invaliditetom i mentalno nedovoljno razvijene osobe, osnovano je 1987.

” Naši momci i devojke su vredni i odgovorni, kada nauče da rade neki posao, onda to rade besprekorno “

Dolaskom Slavke na čelo, udruženje je preregistrovano pod imenom Biser. Danas Društvo ima više od stotinu mladih korisnika: 20 je u dnevnom boravku, 16 ličnih pratilaca i 60 do 70 u radnom tretmanu.

Srbobran je mala opština (oko 13.000 stanovnika) i spada u najnerazvijenije u Vojvodini. Stanovnici se uglavnom bave poljoprivredom, velika je stopa nezaposlenosti, pa se loša materijalna situacija i nesnalaženje roditelja čija su deca sa invaliditetom, itekako odražavaju na svakodnevni život tih porodica.

Slavka nije želela da posustane, htela je da nešto promeni nabolje, krenula je u borbu i za Smiljanu, i za sebe. Okupila je 2004. godine nekoliko roditelja sa istim problemom i pitanjem kako da pomognemo i svojoj deci, i sebi?

“Za dete sa smetnjama vezan si 24 sata, a želis da mu omogućiš život koji imaju svi ostali, da ode u bioskop, poslastičarnicu, da ga osposobiš da nesto radi, da bude radno angažovano”, iskreno priča Slavka, “osmišljavali smo šta ćemo i kako da animiramo decu, pratili smo njihove potrebe. Sastajali smo se svake srede u pet i tako je krenulo... dobili smo od Opštine prostor u Ulici Hajduk Veljka, postali smo član Udruženja za pomoć MNRO Vojvodine i od njih smo dobili prvi zamajac. Uglavnom su to bila deca u osnovnoj školi, pa smo za početak osmislili neke kreativne radionice.”

Kad se završila škola nastao je novi problem: šta da rade sa decom preko raspusta?

“Naše porodice i korisnici su socijalno ugroženi i u to vreme je bilo teško organizovati odlazak na more, na letovanje. Mi smo zato 2005. godine osmislili Eko kamp u šumici, dobili smo neki stari šator od jedne učiteljice i sedam dana je tridesetoro dece boravilo u prirodi. To je sada preraslo u regionalnu manifestaciju sa stotinu korisnika”, ponosno ističe Slavka, sećajući se kako su preko jednog aktiviste-volontera organizovali međunarodni kamp sa volonterima iz Italije, koji su nedelju dana boravili u Srbobranu i pomagali da se raskrči prostor za kampovanje. Tako su korisnici Bisera naučili kako se kosi i održava prostor, što im sada pomaže prilikom konkurisanja za radove na održavanju javnih površina u svojoj opštini.

Društvo Biser danas pruža usluge dnevnog boravka za osobe sa invaliditetom, uslu-

Slavka Popić, predsednik Društva Biser, Srbobran

UDRUŽENJE ZA POMOĆ OSI I MNRO

- Osnovano 1987. godine
- Okuplja 100 korisnika
- Usluge: dnevni boravak (radionice, edukacije, vežbanje, rad sa defektologom, ličnog pratioca, proizvodnja i prodaja povrća)

www.drustvobiser.net

gu ličnog pratioca za decu koja su uključena u sistem školstva i rane tretmane deci koja imaju problem u razvoju. Opština u Srbobranu, nažalost, ne ispunjava uslove po zakonu o zdravstvenom osiguranju da dobije defektologa, pa je u dogovoru sa Domom zdravlja organizovana i usluga logopedskog, psihološkog i defektološkog tretmana, uz angažovanje stručnog kadra.

Dnevni boravak podrazumeva sprovođenje definisanog individualnog plana rada u koji su uključene radionice, edukacije, rad sa defektologom, svakodnevno vežbanje. On podrazumeva i radno angažovanje onih korisnika koji su radno očuvani, sto znači da mogu da beru i peru paradajz, seju krastavac, kidaju zaperke, pakuju povrće u vreće...

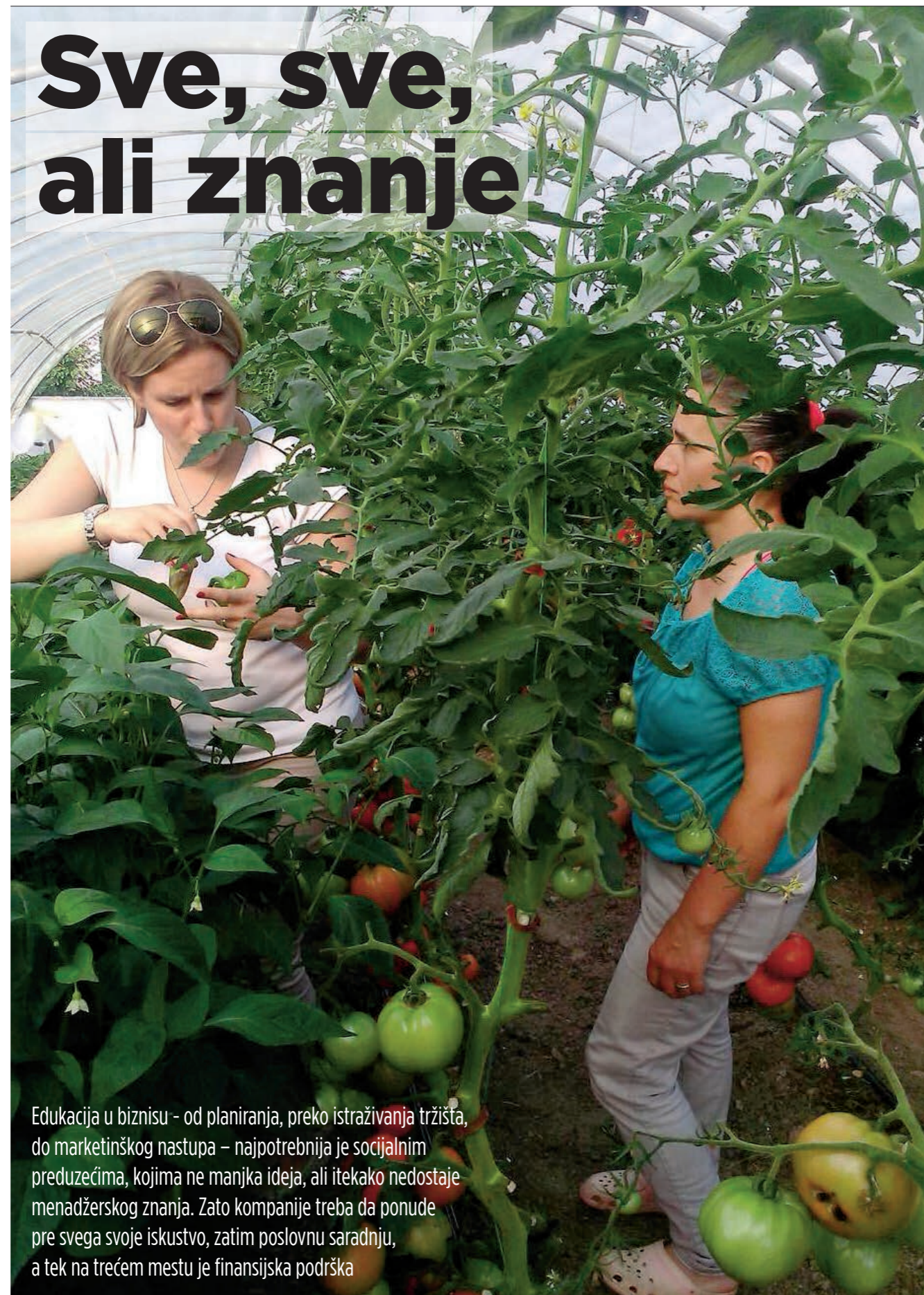
“Pre nekoliko godina pojavili su se javni radovi”, nastavlja Slavka svojom pričom, “mi smo kroz te radove pokrenuli određene usluge, a istovremeno smo odlučili da zaposlimo naše korisnike koji su završili školu za cvečara ili vrtlara i koji su sa blagom mentalnom nerazvijenosti. Naši momci i devojke imaju već pet godina radnog iskustva, vredni su, odgovorni i kada nauče da rade sa trimerom ili kosačicom, i znaju lokaciju, oni je održavaju

besprekorno. Imaju neku dodatnu odgovornost u odnosu na druge radnike.”

U poljoprivrednu proizvodnju Biser je krenuo 2010. godine kada je na TV akciji Teletona dobio 200.000 dinara koje je iskoristio za podizanje plastenika.

“Svi smo se uključili u rad, kopali, betonirali, farbali... Danas imamo tri plastenika, proizvedemo godišnje tonu krastavaca, preko zime gajimo spanać, a prošle godine počeli smo da gajimo salatu i mladi luk. I dobro nam ide. Sve što proizvedemo, prodamo. A prodavci su naša deca. Imamo tezgu na pijaci u Srbobranu, prodajemo i u Vrbasu. Svi znaju za našu tezgu i to nam je jako važno, jer deca tako uče da komuniciraju, postaju vidljiviji. Kvalitetom smo izgradili renome u Srbobranu. Naše proizvode traže i zaposleni u Opštini, Domu zdravlja, Centru za socijalni rad.”

“Posle 14 godina rada, mogu da kažem da sam zadovoljna onim što smo u Biseru postigli”, kaže naša sagovornica. “Ispunjavamo našu viziju i misiju. Naše osobe su 90% prihvaćene, ljudi znaju za njih, razbili smo neke predrasude oko prihvatanja osoba sa invaliditetom. Mi smo sve odradili da u banci ili pošti službenici znaju ko su naša deca. Lokalna samouprava nas je prihvatila, odnosno mi smo joj se nametnuli svojim radom i pokušavamo da ih obavestimo da su ONI sada MI u stvari, da oni treba da se ponose time što su postigli i obezbedili sve za osobe sa invaliditetom. Takođe se stvari menjaju u školovanju dece sa smetnjama u razvoju. Sada su obezbeđeni lični pratioci, putni troškovi za roditelje i drugo. Dok moja Smiljana nije krenula u školu “Milan Petrović” u Novom Sadu, za nju se u Srbobranu nije ni znalo, a ta škola je, prilagođavajući se deci, puno postigla u edukaciji i osnaživanju osoba sa invaliditetom”, kaže Slavka.

Sve, sve, ali znanje

Edukacija u biznisu - od planiranja, preko istraživanja tržišta, do marketinškog nastupa - najpotrebnija je socijalnim preduzećima, kojima ne manjka ideja, ali itekako nedostaje menadžerskog znanja. Zato kompanije treba da ponude pre svega svoje iskustvo, zatim poslovnu saradnju, a tek na trećem mestu je finansijska podrška

Oči javnosti u Srbiji najčešće su zagrađene u državu, od koje se očekuju spasonosna rešenja. Ne ulazeći u to koliko su očekivanja opravdana ili realna, ova publikacija želi da ukaže na ono što možemo da uradimo, kao pojedinci, udruženi, ili kroz kompanije. Sa jedne strane su pojedini entuzijasti koji su napravili neverovatne iskorake. Sa druge su i poslovni ljudi, menadžeri, koji takođe mogu da daju, a neki to i čine, veliki doprinos poboljšanju kvaliteta života osoba sa invaliditetom i razvoju socijalnog preduzetništva.

Ovde želimo da iznesemo neke ideje o tome šta se može učiniti iz ugla poslovnog sveta, a svi predlozi dolaze od ljudi koji su ili duboko uključeni u svet osoba sa invaliditetom, poslovnom odlukom ili porodičnim stanjem, ili i sami njemu pripadaju.

“Prvo što može da učini poslovna zajednica, to je prenos znanja. Drugi put za pomoć je kupovina proizvoda ili uzimanje usluge socijalnog preduzeća. Treći metod je direktna finansijska podrška, što otvara i put za oslobađanje od nekih dažbina, kada se pomaže organizacijama kao što su licencirani pružaoci socijalnih usluga iz nevladinog sektora“, konkretan je Miroslav Nikolić iz Caritasa.

“Firme mogu da daju stručnu pomoć, da ispituju tržište i da tako pomognu i osnaže naše organizacije. Supervizija i podrška su važnije od bilo kakvih sredstava“, smatra Anica Spasov iz Naše kuće.

“Osobama sa invaliditetom, njihovim organizacijama i udruženjima, najviše nedostaje znanje“, pridružuje se Vladimir Radojičić, Trag fondacija. “Ako hoćemo da budu radno aktivni, da se upuste u preduzetništvo, mi moramo puno da uložimo u edukaciju socijalnih preduzeća, udruženja i zadruga, da se upoznaju sa finansiranjem, sa izradom i razumevanjem biznis planova, da se uče poslovnom razmišljanju, da se upute u oblast delovanja samog preduzeća. I organizacije civilnog društva i posebno biznis sektor mogu da daju tu pomoć u znanju i mentorsku podršku, oni su toga prosto gladni.“

Po njegovim rečima, kada menadžeri, poznavajući svog posla, odvoje po nekoliko sati da rade sa menadžerima socijalnih preduzeća, to je za njih značajnija pomoć od bilo kog novca. Da ih upute u tajne prodaje, marketinga, segmentacije tržišta. Mediji imaju ulogu da dodatno promoviraju ovaj sektor, takođe i organizacije civilnog društva.

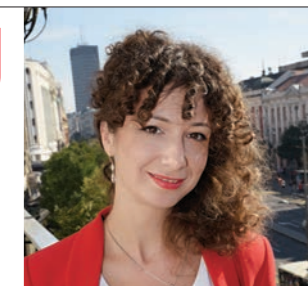
Udruženje Novi mostovi, Surčin

Jovana Krivokuća Milovanović moguću podršku korporativnog sveta rangira na sledeći način: prvo edukacija, pomoć da razumeju sve elemente poslovnog planiranja i da nauče da pišu biznis plan; drugo, sredstva da se ideja realizuje, kroz početna ulaganja ili neku sličnu pomoć; treće, promocija, obuka kako da svoj biznis učine vidljivim, a proizvod prepoznatljivim.

I Sladana Lević naglašava da je potrebna start-up podrška, stručna i finansijska: “Udruženja koja čine osobe sa invaliditetom, ili ona koja se njima bave, okupljaju ljude koji su uglavnom orijentisani na socijalni aspekt. Njima je jako teško da profitno razmišljaju, da naprave proizvod ili uslugu od kojih mogu da zarade. U sledećoj fazi, trebalo bi da socijalno preduzeće, kada već stvori proizvod ili uslugu, ostvari saradnju sa biznis zajednicom i za to bi kompanije trebalo da dobiju odgovarajuće olakšice. Mi i sada imamo zakonsko rešenje da se poslovni sektor, kada saraduje sa preduzećima za rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, oslobađa penala za zapošljavanje ovih osoba. Na drugoj strani, ako preduzeće kupuje proizvode socijalnih preduzeća, takvih olakšica nema.“

“Mi se oslanjamo samo na dobru volju i svest i to postoji ali samo u jednom broju kompanija. Ako hoćemo da postignemo više, on-

”

Sladana Lević, Forum mladih

Mi se oslanjamo samo na dobru volju i svest i to postoji ali u jednom broju kompanija. Ako hoćemo da postignemo više, onda to treba da se reguliše i na zakonskom nivou

“

da to treba da se reguliše i na zakonskom nivou“, smatra Sladana Lević.

“Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva fokusirala je delovanje na tri pravca. Najpre, na promociju samog koncepta, jer iako on nije nov, ljudima i dalje nije poznato šta podrazumeva pojam socijalnog preduzetništva“, kaže Vladimir Radojičić. “Drugi pravac je uticaj na javne politike. Kroz razgovor sa predstavnicima države mi želimo da pomognemo kreiranje podsticajnog okruženja za razvoj društvenog biznisa. Na trećem mestu je edukacija svih aktera, od nevladinih organizacija, preko socijalnih preduzeća, do poslovnog sektora. Svima njima mi objašnjavamo šta kao pojedinačni akteri treba da učinimo da bi rezultati bili vidljiviji i bolji. Jer zaista je važan svaki pojedinac. Dovoljan je nekad iskorak jednog čoveka, jer on pokreće i druge ljude i to pokreće čitavu lavinu koja će dovesti do zapošljavanja novih ljudi i do prihoda koji se onda usmeravaju na oblasti bitne za naše društvo.“

Naš sagovornik zaključuje porukom o potrebi da se okrenemo jedni drugima, jer ćemo time, u prenesenom značenju, ali i bukvalno, pomoći i sebi:

“Nama je potrebna solidarnost, nama je potrebna solidarna ekonomija. Socijalna preduzeća svuda u svetu imaju osobinu da deluju na lokalnu ekonomiju. Kada socijalno preduzeće ima priliku da nabavi materijal, robu, ono će to učiniti u svojoj sredini. Neće papriku tražiti u Leskovcu, već u svom gradu i okolini. I mi treba da iskažemo malo više solidarnosti prema osobama sa invaliditetom, prema njihovim preduzećima, a kada nađu svoje mesto na tržištu oni će moći da opstanu i sami.“

”

Nama je potrebna solidarnost, nama je potrebna solidarna ekonomija. Mi treba da iskažemo malo više podrške osobama sa invaliditetom, njihovim preduzećima, a kada nađu svoje mesto na tržištu, oni će moći da opstanu i sami

“

Čeri iz dnevne sobe

Da bi uposlili svoju decu i obezbedili im dostojanstven život, roditelji napravili udruženje koje danas proizvodi povrće po neobičnoj japanskoj metodi, nudi catering, pravi ukusne slatkiše, proizvodi papirnu i kartonsku ambalažu... "Našu decu sad prepoznaju po kvalitetnim proizvodima, a ne po tome da li neko ima Daunov sindrom, ili neki drugi problem"

Udruženje roditelja Naša kuća poznali smo prvo kroz projekat u kojem učestvuju i osobe sa invaliditetom i kojim malo ko može u Srbiji da se pohvali. Hidroponija je tehnologija gajenja biljaka – povrća u vodi sa organskim đubrivom. "To je tehnologija budućnosti, jedina izvodljiva i sigurna proizvodnja biljaka u zatvorenom prostoru", ističe sa ponosom Anica Spasov, predsednica Udruženja. Po struci specijalista biohemije, Anica sa velikim entuzijazmom i do detalja objašnjava prednosti hidroponije koju su usavršili Japanci i Holanđani, dve zajednice koje dobro znaju šta znači nedostatak zemljišta i vode.

"Već šest godina Naša kuća saraduje sa JICA - Japanskom međunarodnom organizacijom za saradnju. Uložili smo velika sredstva

OBLIK ORGANIZOVANJA

- udruženje građana

DELATNOST

- proizvodnja kartonske ambalaže
- proizvodnja slatkiša
- usluga cateringa
- uzgajanje povrća i drugog bilja metodom hidroponije

ZAPOSLENIH

- 6

ANGAŽOVANIH/ZBRINUTIH OSOBA SA INVALIDITETOM

- 16

<http://www.sens.rs/clanice-mreze/nasa-kuca>

u hidroponiju, a JICA nam pomaže znanjem, oni šalju svoje volontere od kojih svi mnogo učimo", kaže Anica.

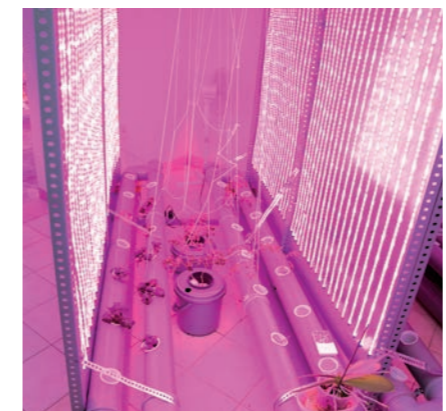
U takozvanim "urbanim baštama" intenzivno se gaji povrće koje se koristi iznad površine zemlje. U ovim neobičnim uslovima mogu da se gaje sve vrste povrća, pa čak i krompir, luk, šargarepa. U specijalnim boksovima povrće i druge začinske ili lekovite biljke gaje se bez zemlje, tako što kroz vodu dobijaju sve potrebne materije. Svetlost i toplotu daju im specijalne lampe, napravljene tako da maksimalno podražavaju dejstvo sunčeve svetlosti. Na ovaj način, pod posebnim uslovima, ubrzan je ceo ciklus rasta i sazrevanja, od semena do proizvoda, a bez ikakvih veštačkih, štetnih ili toksičnih uticaja. Od zasada pa do zrelog ploda paradajza metodom hidroponije potrebno je samo mesec i po dana. I prinos je na strani ovog inovativnog metoda: tradicionalnim uzgojem na jednom metru kvadratnom dobije se u sezoni 15 do 17 kilograma čeri paradajza, a metodom hidroponije za isto vreme prinos je čak 55 kilograma.

"Proizvodnja je potpuno kontrolisana i ne tretira se hemikalijama. Osim paradajza, čeri

Želeli smo dostojanstven život za svoju decu, da im obezbedimo da rade u skladu sa svojim mogućnostima, da od toga dobiju novac, da se oseću vrednim i budu zadovoljni kao i svi mi ostali

paradajza i začinskog bilja, zasadili smo japanski ren, nekoliko vrsta japanskih salata, jagode. Prinosi nisu vezani za sezonu, već biljke rade cele godine. Za nas je to višestruko korisno, jer imamo nameru da ih koristimo u našoj kuhinji. Plan je da uskoro pokrenemo liniju zdravih obroka koje ćemo ponuditi tržištu. Ovakvi proizvodi imaju veliku šansu da uspeju i mi imamo puno zainteresovanih. U Beogradu je stvorena jedna grupa mladih, drugačijih korisnika, oni su menadžeri, IT stručnjaci, radnici velikih kompanija i njima je prioritet zdrava i kvalitetna ishrana, a ne samo niska cena", najavljuje Anica nove projekte i naglašava da će se truditi da povećaju površinu paradajza. A kako je počela Naša kuća? I ovaj projekat je jedan od onih koji je nastao entuzijazmom pojedinca, roditelja koji se u porodici suočio sa problemom invaliditeta.

"Naša organizacija postoji od 2007. godine. Moja prijateljica Biljana i ja imamo sinove sa posebnim potrebama i videle smo da država ne radi na pravi način, da nema vremena za naše probleme. Zbog toga smo odlučile da se udružimo i same nešto pokrenemo. Priključilo nam se još nekoliko roditelja tako da smo te godine okupili osam osoba sa invaliditetom. Želeli smo dostojanstven život za svoju decu i složili smo se da je radno osposobljavanje najbolji put za njihovu socijaliza-

Od Japanaca uče o hidroponiji, metodi uzgajanja povrća u zatvorenom prostoru

Prepoznatljiv proizvod: Čokoladni slatkiši sa šljivom i malinom

ciju, da treba da im obezbedimo da rade u skladu sa svojim mogućnostima, da od toga dobiju novac, da se oseću vrednim i da budu zadovoljni kao i svi mi ostali."

Prvi posao, započet u saradnji sa Trag fondacijom, bio je izrada papirnih kesa.

"Ne mogu dovoljno dobro da vam opišem koliko su se naša deca promenila nabolje, što samo potvrđuje da nas jedino rad kvalifikuje i vrednuje. Oni su postali drugi ljudi, počeli su da štede da nešto sebi kupe... da se razumemo nisu to neke velike pare, ali je bilo vrlo značajno i dalo nam je podstrek da nastavimo dalje. Jer, mislili smo ako okolina vidi te kese koje su proizvela naša deca, shvatiće da ona mogu da nešto rade, izbrisace se neka granica koja u javnosti postoji."

Naša kuća još ne može u potpunosti da se izdržava od svoje delatnosti, ali Anica s ponosom kaže da je prethodne godine 65% sredstava potrebnih za normalno funkcionisanje obezbeđeno prodajom sopstvenih proizvoda. Zaposleno je šest ljudi, treba obezbediti plate, dažbine, pokriti sve troškove koje imaju, kao i svi drugi preduzetnici.

"Bilo je u početku otpora i problema. Ali, danas u Našu kuću dolaze mnoge firme, ku-

Mi nemamo vremena da čekamo državu. Novac koji zaradimo uplaćivaćemo u stambenu fondaciju kako bismo u budućnosti, kada nas više ne bude, svojoj deci obezbedili stanovanje uz podršku

puju proizvode kao sto je suva šljiva u čokoladi, prepoznaju našu decu po proizvodnji ambalaže, a ne po tome da li imaju Daunov sindrom, autizam ili neki drugi problem. Tim putem smo krenuli i tvrdim da je to najbolji put za sve. Nismo na teretu zajednice, a istovremeno promovisemo prave vrednosti."

Naša kuća je kasnije nabavila i mašinu za kartonsku ambalažu. Na njoj ovi pretežno mladi ljudi sa invaliditetom rade vrlo pažljivo i odgovorno i vrlo retko se desi da naprave neku grešku. Sa Opštinom Zvezdara pre nekoliko godina pokrenut je i projekat Kuhinja na točkovima.

"Kupovali smo obroke i odnosili ih na adrese starijih sugrađana koji su bolesni ili teško pokretni. Međutim ta usluga ne može da se razvija bez prave saradnje sa lokalnom samoupravom, tako da danas isporučujemo do petnaest obroka dnevno. Imamo veliku kuhinju na Mirijevskom vencu, angažovali smo kuvaru, razvili catering, tako da naša deca mogu da pomažu u kuhinji, da sortiraju povrće, pakuju obroke i rade na slatkoj liniji gde se proizvode "čoko šljiva" i "čoko malina". Imamo i pak centar, mašine za pakovanje, to su nova radna mesta, na kojima se mladi ljudi uče, ali se i druže i bez ikakve sumnje zadovoljni su onim što im se pruža."

U poslednjih godinu dana u Našu kuću došlo je šestoro mladih ljudi, koji su završili srednju školu, ali na uobičajenom tržištu rada za njih nema nikakvog posla. Svoje mesto su našli u ovom udruženju. Cilj im je da sačuvaju zaposlenje, da zadrže tu sigurnost i da vremenom povećavaju svoje radno angažovanje.

"Mi nemamo vremena da čekamo državu. Novac koji zaradimo uplaćivaćemo u stambenu fondaciju kako bismo u budućnosti, kada nas više ne bude, svojoj deci obezbedili stanovanje uz podršku. Ne želimo da naša deca završe u domovima, već da im, pored posla, obezbedimo podršku i sigurno stanovanje ali i socijalizaciju."

Tako različiti, a zapravo isti

Nema posebnih potreba osoba sa invaliditetom – njima treba samo ono što je omogućeno svim drugim ljudima. A to znači mogućnost da se kreću, da se školuju, da se zaposle, da izlaze, ili jednom rečju da žive normalan i ispunjen život, baš kao svi ostali

Kako bi trebalo da izgleda dostojanstven život osobe sa invaliditetom, život dostojan čoveka? Pitanje koje zvuči duboko filozofski, ali kada razgovarate sa velikim brojem upućenih ljudi, sa stručnjacima i sa osobama koje same imaju određena ograničenja, dobija se izuzetno jednostavan odgovor: samo da žive kao sav normalan svet. Jer osobe sa invaliditetom ne traže pomoć, traže ravnopravnost, uslove kakve imaju i svi drugi ljudi oko nas i kakvi im, po Ustavu i svim zakonima pripadaju.

“Ono što društvo može da uradi, to je da stvori potrebne uslove kroz sistem obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i zapošljavanja. Bez toga ne možemo da govorimo o nekom minimumu dostojanstvenog života”, smatra Mirosljub Nikolić iz Caritasu.

“Isti je život dostojan čoveka bez obzira na to da li ima invaliditet ili nema. Moramo razumeti da su njihove potrebe iste kao kod svih drugih ljudi, samo je način zadovoljavanja nešto drugačiji. Mi imamo obavezu kao društvo da im to omogućimo, da se kreću, da imaju posao, da rade sve ono što bilo ko u Srbiji ili bilo gde na svetu treba da radi”, kaže Vladimir Radojičić iz Trag fondacije.

“Život dostojan čoveka je kada uživajte sva ljudska prava. Pravo da se edukujete, da idete u školu koju ste odabrali, da budete ravnopravni na tržištu rada, da imate pristup kulturnim sadržajima, da možete da se bavite sportom, vozite javnim prevozom. Da se, jednostavno rečeno, izbrise ta granica između osoba sa invaliditetom i drugih ljudi, a koju društvo postavlja gradeći stepenice”, smatra Slađana Lević iz Foruma mladih sa invaliditetom.

U ovoj organizaciji ističu primer kada su organizovali radnu praksu za petnaest polaznika, a jedan od njih bila je i devojka koja koristi kolicu i živi u studentskom domu. Trebalo je da putuje u kompaniju koja se nalazi u Surčinu, što je izvan gradske zone i u Gradskom saobraćajnom su posle dužeg natezanja prihvatili da je voze – u jednom pravcu. A šta ra-

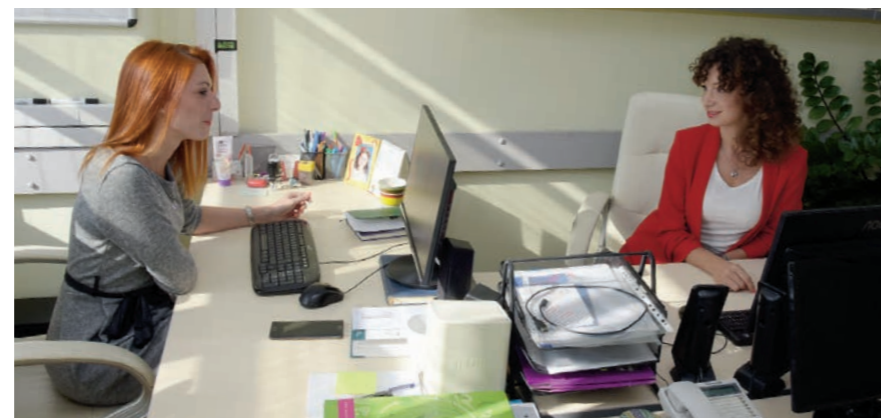
di ta devojka kada uveče želi da izađe u grad, da se druži, da učestvuje u nekom kulturnom ili zabavnom događaju?

“Dostojanstveno je samo da se ispoštuju sva prava koja su vam garantovana Ustavom”, još kraća je Jovana Krivokuća Milovanović.

U šabačkom Caritasu, kada su počeli da rade sa korisnicima dnevnog boravka, doživeli su nemali šok. Većina ljudi sa kojima su razgovarali, nisu nikada bili na Starom gradu u Šapcu, nisu nikada gledali pozorišnu predstavu, niti su bili u biblioteci. Neki od njih imaju 40 ili 50 godina, a nijednom nisu prošli kroz glavnu šabačku ulicu.

“Mi koji živimo, da tako kažem, normalan život, često mislimo da se neke stvari podrazumevaju. Ne, u svetu osoba sa invaliditetom se ništa ne podrazumeva. Za sve moraš puno da se potruđiš i da se izboriš”, kaže Mirosljub Nikolić.

” Dostojanstveno je samo da se ispoštuju sva prava koja su vam garantovana Ustavom “

Jovana Krivokuća Milovanović, izvršna direktorka i Slađana Lević, projekt menadžerka u Forumu mladih sa invaliditetom

Ne traže pomoć - samo da žive kao sav normalan svet

Mikica Budimirović ukazuje na neuralgičnu tačku u socijalizaciji osoba sa izvesnim teškoćama, svesno ili nesvesno odajući time priznanje socijalnom preduzetništvu i ističući njegov značaj.

“Šta znači dostojanstven život? Čovek se rodi, školuje se, ali kompletna ličnost postaje zasnivanjem prvog radnog odnosa. Tada počinje da dobija neku naknadu za svoj rad uz koju može da brine o sebi, ili bližnjima i da omogućiti dostojanstven život. To je trenutak kada postaje punopravan član zajednice. Bilo koji zakon koji može u dodatnoj meri svim osobama da omogućiti zasnivanje radnog odnosa, može dati taj doprinos dostojanstvenom životu.”

I drugi sagovornici sa sličnim obrazlože-

” Isti je život dostojan čoveka bez obzira na to da li ima invaliditet ili nema. Moramo razumeti da su njihove potrebe iste kao kod svih drugih ljudi, samo je način zadovoljavanja nešto drugačiji “

njem ističu značaj obrazovanja, a posle toga i zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Time se obezbeđuje (ili barem pomaže) materijalna egzistencija, ali i mnogo više od toga.

“Zapošljavanje ima više funkcija”, kaže Mirosljub Nikolić. “Ono nije samo čin ekonomske stabilnosti, već predstavlja i identitet osobe, stvar njene ličnosti. Zar nije logično da se nekom predstavite imenom i prezimenom i zatim kažete zanimanje: učenik, student, profesor, zemljoradnik... Ozbiljan je psihološki problem za osobe koje ne znaju šta su, ko su, šta rade, koji im je cilj u životu. To ne mogu da budu zadovoljne osobe”.

Upravo u Caritasu, ili u Društvu Biser u Srbobranu, imali su prilike da vide koliko svakom korisniku znači to kada se nađe u poslu oko platenika, kada pravi zimnicu, sprema drva...

“Vidimo promene u inkluzivnom obrazova-

nju, ali imamo i drastične primere mladih koji su iz Beograda upisali srednju školu u Podgorici, jer su tamo imali dom koji im obezbeđuje pristupačnost”, kaže Slađana Lević. “Ako je potrebno da menjate zemlju da biste išli u srednju školu, onda to nije slobodan izbor. Kao što nije slobodan izbor primer devojke iz Zrenjanina koja nije mogla da se popne na sprat u zgradi svog fakulteta, a u pitanju je bila samo jedna platforma.”

“Nama je potrebno da osoba sa invaliditetom dobije pomoć adekvatnu potrebama i angažovanje lokalne zajednice u korišćenju svih resursa. Javne službe treba da dobiju edukaciju o zakonskim pravima ovih osoba”, kaže Slavka Popić iz udruženja Biser, upućena u ovu tematiku i kao aktivista, i kao roditelj devojke sa teškoćama. “Važna je i edukacija roditelja, da nauče da prihvate različitost svog deteta. Naš cilj je da to dete dobije podršku u zajednici kako bi jednog dana živelo samostalno, jer, ne zaboravimo, neće ni roditelj uvek biti tu za njega.”

Za kraj i kao putokaz, u Forumu mladih iznose iskustvo iz posete Norveškoj. Svoje domačine su pitali o statusu osoba sa invaliditetom. Domaćini su rekli da ne razumeju pitanje. Ali oni su marginalizovana grupa, insistirali su naši ljudi, a Norvežani su ostali pri tome da ne razumeju šta ih pitaju. Norveško društvo poznaje samo jednu marginalizovanu grupu, a to su narkomani, zbog svog specifičnog načina života. Za sve ostale, pa i osobe sa invaliditetom, razlike ne postoje.

Trkač na duge staze

On nije čekao da mu neko drugi obezbedi život dostojan čoveka. Goran Nikolić celog svog života potvrđuje da je kao osoba sa invaliditetom sposoban za najveća dela, a njegov poslednji poduhvat, 55 maratona za 55 dana, to je samo potvrdio.

Goran (51) je rođen sa urođenom očnom manom, nedostatkom mrežnjače. Ima samo pet posto vida.

“Još kao dete uvideo sam koliko je snažna potreba osobe sa invaliditetom da se ne razlikuje od drugih ljudi”, kaže Goran u svojoj autobiografiji “Maratonac”, objašnjavajući kako se iz sve snage trudio da bude ravnopravan sa svojim drugovima, da učestvuje u svim njihovim igrama i da, kako zna i ume, izbegne nadimak čoravi.

Našao je sebe u sportu i aktivizmu osoba sa invaliditetom. Pokrenuo je tandem biciklistički maraton Kragujevac-Mostar, pravio golbal timove, posvetio se trčanju na duge staze.

“Verujem da bi najtežu atletsku disciplinu mogao da savlada svaki čo-

vek normalnog zdravlja samo kad bi u sebi pronašao dovoljno inspiracije za to”, kaže Goran Nikolić. A njegova motivacija bila je dvojaka: da pokaže mogućnosti osoba sa invaliditetom i da ukaže na humane akcije, za koje javnost i posebno mediji ne pokazuju gotovo nikakvo interesovanje.

Goran radi u Kragujevcu, u centru za sport i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom “Iskra”, zadužbini Delta Fondacije. U srećnom je braku sa Rukijom, imaju sina Nenada. Živi miran, porodičan život. Ali, koliko miran?

“Na proleće planiram da, na stazaama u okolini Čikaga, istrčim 77 maratona u 77 dana. Ne radim to za slavu. Želim da pokrenem srpsku dijasporu da sakupimo pomoć za opremanje sportske hale u Kragujevcu za osobe sa invaliditetom. I to je kraj za bavljenje ekstremnim poduhvatima.”